

Pracovní skupina na poradenství migrantům

Zpracováno na základě dotazníků z PPP a setkání na sdílení zkušeností s poradenstvím migrantům.

Pracovní skupina zaměřená na pedagogicko-psychologické poradenství se setkala v rámci projektu **Program na podporu pedagogických pracovníků při práci s žáky-cizinci**. Cílem bylo zmapovat možnosti poradenských zařízení při práci s žáky bez dostatečné znalosti vyučovacího jazyka a zároveň služby, které tato zařízení nabízejí dětem i školám, jež žáky s OMJ vzdělávají.

Výchozím bodem bylo dotazníkové šetření, které vyplnila pouze 4 poradenská zařízení z celkového počtu 18 oslovených poradenských zařízení. Samotného setkání se zúčastnili zástupce PPP, školní psycholožka a klinická psycholožka a sociální pracovníce. Telefonicky byly posléze kontaktovány SPC pro děti s vadami řeči a Zařízení pro děti cizince. Přílohou jsou výňatky z legislativy (vyhlášky č. 116/2011 Sb. a č. 147/2011 Sb.), které mají vliv na přístup k žákům bez dostatečné znalosti vyučovacího jazyka.

Jaké služby PPP poskytují?

- Pedagogicko-psychologické vyšetření schopností, dovedností žáka s OMJ, diagnostika výukových obtíží
 - vyšetření bez jazyka není možné,
 - po půl roce pobytu, když už dítě trochu umí, se dá částečně vyšetřit,
- profesní orientace žáků,
- školní klima ve třídě po příchodu žáka s OMJ- v každé poradně je metodik prevence PPP – chodí do škol, práce s kolektivem, sociometrie + organizace s programy,
- nápravná péče u žáků s obtížemi v oblasti čtení, pravopisu aj.,
- metodická pomoc při tvorbě IVP,
- kontakt na spolupracující organizace,
- posouzení školní zralosti – iniciují MŠ a rodiče se na depistáž nedostaví – přesvědčit rodiče je mnohdy problém – existují kulturně podmíněné tlaky na to, aby děti šli co nejdříve do školy, odloženou školní docházku mohou vnímat jako stigma neúspěšnosti, nedostatečnosti dítěte/rodiny
 - z praxe se ukazuje, že i když děti mají nadání, jsou většinou i dovednostmi připraveny, tak jazykově nejsou a rok intenzivní přípravy v přípravné třídě jim prospívá
 - depistáže ve školkách – vysvětlit rodičům, že je to pro děti důležité, aby se toho zúčastnily - práce s rodinou by měla být především na učitelkách MŠ (motivovat rodiče), protože PPP na toto nemají čas – tato vyšetření probíhají v časovém presu a může se snadno stát, že dítě, které by posouzení (respektive odklad docházky) potřebovalo, není vyšetřeno z důvodu nevědomosti rodičů nebo právě neporozumění smyslu odkladu jako šanci na získání potřebných jazykových dovedností před vstupem do ZŠ
- Krátkodobá terapeutická péče – intervence – na půl roku, pokud je potřeba práce dál, tak žáky odesílají specialistům – psychiatrie, klinická psychologie, terapeutická zařízení
 - **ŽOMJ potřebují podpořit**

- **adaptační terapeutické rozhovory** – podpora těch, co přijdou, podpořit dítě v přechodu do nového prostředí, mají často „pošramocené“ rodinné vztahy – rodiny se rozdělují a zase spojují... většinou to není na diagnózu, ale potřebují podpořit, promluvit si (rodiny se trhají, slučují, náročné situace...)
- pokud mají děti deprese → dětský psychiatr, klinický psycholog, poradenský psycholog
 - je důležité, aby škola měla síť pracovišť, kam může dítě poslat v naléhavých případech (poradny mají přeci jen dlouhé čekací lhůty)
 - často se u cizinců stává, že vypadávají z dlouhodobé terapeutické péče, protože jí mohou negativně vnímat (psycholog může v některých kulturách znamenat něco jako psychiatr...) – kulturně podmíněné vnímání psychologické péče – neznají koncept psychoterapie a rodiče je v tom nepodporují → cesta je mít psychologa na škole – tam se to nemusí vnímat tak negativně

Jaké je nejčastější doporučení školám při vzdělávání žáků s OMJ?

Jazykové kurzy

Práce se třídou

Dispensární péče školního metodika PP o žáka s OMJ

IVP, tolerantní hodnocení

Úprava podmínek ve vzdělávání z důvodů sociálního znevýhodnění

Spolupráce s organizacemi, které se zabývají problematikou imigrantů (SVP, OS)

Na co mají nárok?

IVP

tolerantní klasifikace

empatický přístup

individuální přístup

doučování

Testují se žáci s OMJ? Jak, pokud nerozumí česky?

S pomocí culture-fair testů nebo neverbálních diagnostických nástrojů klasických testových baterií:

Raven CPM, SPM; Kohs KK, Říčan TIP; Neverbální částí WISC III cz, u mladších dětí SON-R.

Didaktickými testy

Využívá se kvalitativní přístup při vyšetření, někdy je přítomen tlumočník, je možné odeslat klienty na vyšetření do SVP, které se specializuje na práci s migranty – Zařízení pro děti – cizince, Radlická <http://www.ddc.cz/> - **ti se ovšem k testování žáků s OMJ i přes opakované dotazy nevyjádřili.**

Testy se dají používat nestandardizovaně, mohou se používat pouze neverbální baterie – dají se upravit.

Zaměřujeme se na kvalitativní vyšetření, hledají se silné stránky. Pozor na zkreslení, která mohou i z culture-fair testů vyplynout kvůli neporozumění zadání, omezené slovní zásobě i sociokulturní odlišnosti – více např. na http://www.varianty.cz/download/pdf/pdfs_142.pdf.

Je testování potřeba v každém případě? Pokud ne, tak kdy? Za jakým účelem?

Odpovědi se velmi lišily:

Projekt *Program na podporu pedagogických pracovníků při práci s žáky-cizinci* je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí a z prostředků Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Není třeba vždy, ale je vhodné, pokud dítě selhává.

vs.

V rámci úvodního vyšetření zpravidla ano, pokud ne, tak v případě výukových obtíží.

→ **Základní pedagogickou diagnostiku si školy mohou nově dělat samy (viz legislativa).**

Dají se zjistit poruchy učení?

U jazykově nevybavených dětí těžko...kompenzace např. v matematice – jsou jedni z nejlepších ve třídě.

Zařazování do ročníků – častý dotaz ze škol:

Zařazení dětí o více ročníků niž nedělá dobrotu – ve všech případech to děti poškodilo, děti to vnímají, chápou to úporně, že jsou hloupí – i když nerozumí, tak chápou, že jsou mezi mladšími dětmi - i rodiče to vnímají negativně – mohou to ve své komunitě nést jako selhání

→ důsledky zařazení - apatie, agrese – vždy problémy.

Důležitý je ten propad – to, že v zemi původu chodily do určitého ročníku a tady níž – to vnímají velice negativně. Něco jiného jsou přípravné třídy – tam je přechod plynulý a nezaznamenají propad – je to postupný proces.

Náplň školního psychologa:

- Konzultace s rodiči a učiteli (výchovné problémy, problémy s adaptací),
- konzultace s rodiči a učiteli (výukové obtíže zejména z důvodu jiného rodného jazyka popř. kombinace SPU a jiný rodný jazyk),
- terapie a orientační psychodiagnostika;

Tip: skupina dětí cizinců, která se pravidelně schází – prostor pro děti, které se jinde moc neuplatnily, ve skupině mohly sdílet podobné zkušenosti, mohly se uplatnit.

Cílené sociální začleňování do tříd

Děti s OMJ jsou stále vyčleněné i když třeba už trochu mluví, ze sociometrie se ukazuje, že tyto děti stojí většinou mimo. Je potřeba soustavně pracovat na sociální dimenzi začleňování, je možné dát i jako položku do IVP.

PŘÍLOHA

Novely vyhlášek 73 a 72 a s ním související diagnostika vzdělávacích potřeb u žáků s OMJ

Vyhláška č. 147/2011 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných

Žáci se sociálním znevýhodněním

Do novelizace vyhlášek nebyly žáci s OMJ jmenovitě považováni za žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP), vyjma žáků v postavení azylanta, osoby požívající doplňkové ochrany a účastníka řízení o udělení mezinárodní ochrany v ČR, kteří padají do kategorie žáků se sociálním znevýhodněním. (§ 16 školského zákona). Novelizovaná vyhláška mimo jiné více charakterizuje skupinu žáků se sociálním znevýhodněním. Žák se sociálním znevýhodněním je pro potřeby této vyhlášky definován „zejména jako žák z prostředí, kde se mu nedostává potřebné podpory k řádnému průběhu vzdělávání včetně spolupráce zákonných zástupců se školou, a žák znevýhodněný nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka“ (§ 1, odst. 6). To znamená, že do této kategorie spadají všichni žáci s OMJ.

Vyrovnávací opatření

Vyhláška také nově zavádí pojem **vyrovnávací opatření**, která mají jakýsi „měkkí“ charakter než podpurná opatření a jsou určena žákům se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním. Podpurná opatření zůstávají pro žáky se zdravotním postižením a pro žáky mimořádně nadané. Podle § 1 odstavce 2 rozumíme „vyrovnávacími opatřeními při vzdělávání žáků se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním **využívání pedagogických, popřípadě speciálně pedagogických metod a postupů, které odpovídají vzdělávacím potřebám žáků, poskytování individuální podpory v rámci výuky a přípravy na výuku, využívání poradenských služeb školy a školských poradenských zařízení, individuálního vzdělávacího plánu a služeb asistenta pedagoga**“.

Posouzení potřebnosti vyrovnávacích opatření

Často kladenou otázkou bylo a stále je, kdo posuzuje vzdělávací potřeby a potřebnou míru vyrovnávacích opatření. Doposud nebyla tato kompetence připsána žádné instituci a učitelé a ředitelé škol se dostávali do situace, že i když měli žáky se sociálním znevýhodněním, nebyl nikdo, kdo by jim tuto skutečnost potvrdil. Podle novely vyhlášky je **posouzení vzdělávacích potřeb a míry potřebnosti vyrovnávacích opatření předáno do kompetence samotných pedagogů**, protože „škola tato opatření poskytuje na základě pedagogického posouzení vzdělávacích potřeb žáka, průběhu a výsledků jeho vzdělávání, popřípadě ve spolupráci se školským poradenským zařízením“ (§ 1, odst. 2). **Tím odpadá potřeba oficiálního potvrzení z poradenského zařízení, které bylo doposud pro různá vyrovnávací opatření potřeba a které bylo zároveň v případě sociálního znevýhodnění velmi problematické získat.**

Školy tedy posuzují vzdělávací potřeby žáků s OMJ samy a na poradenská zařízení se mohou obracet především u dětí s přetrvávajícími obtížemi v osvojování jazyka nebo při celkově špatné adaptaci na nové prostředí. Na rozhodnutí školy je tedy zavedení například **individuálních vzdělávacích plánů** pro tyto žáky (více na <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/vyrovnavaci-plan>), případně podávání žádostí o **asistenty**

pedagoga pro žáky se sociálním znevýhodněním (<http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/asistent-pedagoga>).

Vyhláška 116/2011 Sb., O poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

Vybíráme zde pasáže, které se týkají žáků s OMJ a ukazují zároveň, kdo má při vyrovnávání vzdělávacích potřeb žáků s OMJ a poradenství jaké kompetence.

Poskytování poradenských služeb

Poradenské služby poskytují žákům i zákonným zástupcům školy a školská poradenská zařízení. Ta pak také poskytují poradenství i samotným školám. To se pochopitelně týká i žáků s OMJ a jejich rodičů. Poradenství poskytují na žádost žáků, jejich zákonných zástupců, škol nebo školských zařízení.

Podmínkou poskytnutí psychologické nebo speciálně pedagogické poradenské služby je **písemný souhlas žáka nebo jeho zákonného zástupce¹ a tito musí být zároveň „předem srozumitelně a jednoznačně informováni o**

- a) všech podstatných náležitostech poskytované poradenské služby, zejména o povaze, rozsahu, trvání, cílech a postupech poskytované poradenské služby,*
- b) prospěchu, který je možné očekávat, a o všech předvídatelných důsledcích, které mohou vyplynout z poskytování poradenské služby, i možných následcích, pokud tato služba nebude poskytnuta,*
- c) právech a povinnostech spojených s poskytováním poradenských služeb včetně práva žádat kdykoli poskytnutí poradenské služby znovu“ (§ 1, odst.2,3).*

Stejně je to i s předáváním výsledků psychologické nebo speciálně pedagogické diagnostiky (zpráva z vyšetření a doporučení obsahující návrhy úprav ve vzdělávání žáka). **„Při vydání zprávy a doporučení je žák, v případě žáka, který má zákonného zástupce, též jeho zákonný zástupce, informován o obsahu doporučení způsobem srozumitelným pro nejširší možný okruh osob. Žák nebo jeho zákonný zástupce potvrzuje svým podpisem, že doporučení s ním bylo projednáno, že porozuměl jeho povaze a obsahu a případně že k němu uplatňuje výhrady spolu s jejich upřesněním“** (§ 1, odst. 5).

Jestliže žáci s OMJ a jejich zákonní zástupci nerozumí česky, je nutné, aby byli o těchto náležitostech informováni prostřednictvím tlumočnicka. Školy a poradenská zařízení by si pro tyto účely mohly vytvořit síť tlumočnicků, případně kontaktovat instituce, které ji již mají (NNO v kraji, Centra na podporu integrace cizinců www.integracnicentra.cz apod.)

Jaké kompetence mají jednotliví hráči při poskytování poradenských služeb

Škola

Škola poskytuje poradenské služby ve škole zpravidla prostřednictvím **výchovného poradce a školního metodika prevence**, „kteří spolupracují zejména s třídními učiteli, učiteli výchov, případně s dalšími pedagogickými pracovníky školy. Poskytování poradenských služeb ve škole může být zajišťováno i **školním psychologem nebo školním speciálním pedagogem“** (§ 7 odst. 1).

„Ve škole jsou zajišťovány poradenské služby v rozsahu odpovídajícím počtu a vzdělávacím

¹ Souhlasu není třeba v případech stanovených zvláštními právními předpisy, například zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Projekt *Program na podporu pedagogických pracovníků při práci s žáky-cizinci* je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí a z prostředků Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

potřebám žáků školy zaměřené na:

a) prevenci školní neúspěšnosti,

b) primární prevenci sociálně patologických jevů,

c) kariérové poradenství integrující vzdělávací, informační a poradenskou podporu vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšímu profesnímu uplatnění,

d) odbornou podporu při integraci a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně žáků z jiného kulturního prostředí a žáků se sociálním znevýhodněním,

e) péči o vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků,

f) průběžnou a dlouhodobou péči o žáky s výchovnými či výukovými obtížemi a vytváření předpokladů pro jejich snižování a

g) metodickou podporu učitelům při aplikaci psychologických a speciálně pedagogických poznatků a dovedností do vzdělávací činnosti školy“ (§ 7 odst. 2).

Do standardní činnosti **školního metodika prevence** patří mimo jiné i „koordinace přípravy a realizace aktivit zaměřených na zapojování multikulturních prvků do vzdělávacího procesu **a na integraci žáků/cizinců; prioritou v rámci tohoto procesu je prevence rasizmu, xenofobie a dalších jevů, které souvisí s otázkou přijímání kulturní a etnické odlišnosti**“ (příloha č. 3 dané vyhlášky).

Do standardní činnosti **výchovného poradce** související s žáky s OMJ patří mimo jiné:

- *vyhledávání a orientační šetření žáků, jejichž vývoj a vzdělávání vyžadují zvláštní pozornost a příprava návrhů na další péči o tyto žáky;*
- *zajišťování nebo zprostředkování diagnostiky speciálních vzdělávacích potřeb (vstupní a průběžné) a intervenčních činností pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami;*
- *poradenských služeb těmto žákům školou a školskými poradenskými zařízeními a koordinace vzdělávacích opatření u těchto žáků;*
- *poskytování služeb kariérového poradenství žákům/cizincům se zřetelem k jejich speciálním vzdělávacím potřebám (příloha č. 3 dané vyhlášky).*

Všechny tyto služby jsou poskytovány i žákům s OMJ. U těch se to týká především systematického odstraňování jazykové bariéry, pomoc při adaptaci na nové prostředí a zároveň i metodické podpory učitelů při vzdělávání těchto žáků. Výuka těchto žáků probíhá na základě individuálního vzdělávacího plánu, prostřednictvím „využívání pedagogických, popřípadě speciálně pedagogických metod a postupů, které odpovídají vzdělávacím potřebám žáků, poskytování individuální podpory v rámci výuky a přípravy na výuku, využívání poradenských služeb školy a školských poradenských zařízení, individuálního vzdělávacího plánu a služeb asistenta pedagoga“ (viz Vyhláška č. 147/2011 Sb., § 1, odst. 2).

Školní psycholog

Mezi standardní činnosti školního psychologa patří **diagnostika, depistáž** (depistáž specifických poruch učení v základních a středních školách, diagnostika při výukových a výchovných problémech žáků, zjišťování sociálního klimatu ve třídě), **konzultační, poradenské a intervenční práce** (péče o integrované žáky (pomoc při sestavování individuálního vzdělávacího plánu, vedení), individuální případová práce se žáky v osobních problémech (konzultace, vedení), prevence školního neúspěchu žáků (náprava, vedení, apod.), skupinová a komunitní práce s žáky, koordinace

Projekt *Program na podporu pedagogických pracovníků při práci s žáky-cizinci* je spolufinancován z prostředků Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí a z prostředků Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

preventivní práce ve třídě, programů pro třídy apod., pomoc při řešení multikulturní problematiky ve školním prostředí).

Poradny

Mezi **standardní činnosti poraden** týkající se i žáků s OMJ patří mimo jiné

- Zjišťování předpokladů pro školní docházku, skupinová a individuální psychologická a speciálně pedagogická diagnostika školní zralosti.
- Individuální psychologická a speciálně pedagogická diagnostika dětí předškolního věku, žáků základních škol a žáků středních škol s problémy v adaptaci a s výchovnými problémy, včetně specifických poruch chování.
- Individuální psychologická a speciálně pedagogická diagnostika žáků základních škol a žáků středních škol s výukovými problémy, včetně specifických poruch učení, a žáků neprospívajících.
- Individuální psychologická a speciálně pedagogická diagnostika žáků základních škol a žáků středních škol s osobnostními nebo sociálně-vztahovými problémy.
- Diagnostika sociálního klimatu třídních kolektivů jako podklad pro tvorbu nápravných programů.

Psychologická a speciálně pedagogická intervence poraden:

- Poradenská intervence (včetně telefonické) u dětí předškolního věku, žáků základních škol a žáků středních škol, zákonných zástupců a pedagogických pracovníků v životní krizi či nouzi a individuální pomoc těmto jedincům při zpracování krize v případech problémů, které negativně ovlivňují vzdělávání dítěte nebo žáka.
- Individuální práce s dětmi předškolního věku s nerovnoměrným vývojem, s obtížemi v adaptaci apod.
- Individuální práce se žáky základních škol a žáky středních škol s obtížemi v adaptaci, s osobnostními, sociálně-vztahovými a podobnými problémy, které negativně ovlivňují jejich vzdělávání².
- Kariérové poradenství pro žáky základních a středních škol a studenty vyšších odborných škol (individuální a skupinové).
- Poradenské nebo terapeutické vedení rodin s dítětem nebo žákem (v případech problémů, které negativně ovlivňují vzdělávání dítěte nebo žáka). 1)
- Poradenské konzultace a krátkodobé poradenské vedení zákonných zástupců dětí předškolního věku a žáků základních škol (popřípadě i žáků středních škol), kterým je poskytována individuální nebo skupinová diagnostická a intervenční péče poradny.
- Poradenské konzultace a doporučení pedagogickým pracovníkům vzdělávajícím děti a žáky, kterým je poskytována individuální nebo skupinová diagnostická a intervenční péče poradny (tzv. intervence ve škole pro žáky).

Všechny tyto činnosti jsou ovšem závislé na jazykové výbavě samotných dětí. **Poradny zatím nedisponují komplexními diagnostickými nástroji, které by umožňovaly standardní testování dětí bez znalosti jazyka.** U dětí bez dostatečné jazykové výbavy je možné nestandardizovaně využívat nonverbální subtesty, které mohou testovat pozornost, schopnost rozlišovat, analyzovat a syntetizovat sluchové vjemy (potřeba při analýze nového jazyka - důsledky snížené kapacity: problémy s diskriminací řeči, selhávání v rozlišování zvuků, zvýšená pravděpodobnost nepochopení verbálních instrukcí), jemnou motoriku, grafomotorické schopnosti.

² = jedná se o tzv. krátkodobou intervenci, tj. takovou, která netrvá déle než 1/2 roku

Speciálně pedagogická centra – SPC

Centrum standardně poskytuje poradenské služby při výchově a vzdělávání především žáků se zdravotním postižením i dětí s hlubokým mentálním postižením. Jedno centrum poskytuje poradenské služby jednomu nebo více druhům zdravotního postižení.

Přesto mezi standardní činnosti speciální u **Centra poskytující služby žákům s vadami řeči** patří mimo jiné i **péče o děti cizinců**.

Jedná se především o terapeutickou péči při přetrvávajících potížích s komunikací, speciální nápravu vad řeči, obohacování slovní zásoby. Zároveň tato SPC poskytují poradenství a doporučení škole.